

اورامان، سرزمین خورشید

گزارش: رامین نوری

از آن دور، از پشت پیچ جاده تماشاگران می‌کنند، لیخندی به لب دارند و استقبال می‌کنند هر مهمانی را که وارد دیارشان می‌شود. صفایشان به آسمان آبی کوسالان می‌ماند؛ گرمند و زنده. سفره‌هاشان باز؛ نان و ماستی است خوش رنگ و خوش خوراک. آماده‌اند به مهمان‌نوازی بی‌غل و غش. ما را همچون همه بر خوان خویش فرا می‌خوانند و دیگر هیچکدام غریبه نیستیم در این میان.

اینجا اورامان است. اورامان ناحیه‌ای است وسیع و کوهستانی در جنوب کردستان. بقایای آتشکده‌های زرتشتی در حوالی روستای اورامان تخت نشان از رواج آیین زرتشت پیش از اسلام دارد و نیز در کهن ایام مرکز فرمانروایی سلاطین محلی بوده است. اورامان یکی از مناطق قشنگ و دل‌ربای کردستان است که به سختی کوه‌ها، جنگل‌ها، قلعه‌های پربرف و دره‌های سرسبزش مشهور است.

اورامان در زبان کردی "هه ورامان" تلفظ می‌شود. "هورا" به معنی "هورا" و "مان" به معنی "جایگاه و سرزمین" است. هورامان سرزمین اهورایی و جایگاه اهورامزدا است. "هور" نیز در اوستا به معنی خورشید آمده، هورامان جایگاه خورشید است. نیز در منابع مختلف به شرح زیر معنی شده است:

(۱) واژه (هور- آمان) که در زبان سورانی به معنی "روژ هه‌لاتن" یا بیرون آمدن و طلوع خورشید است.

(۲) واژه (ههور- آمان) جمله‌ای است خبری در زبان اورامی به معنای آمدن ابر در آسمان و نوید بارندگی.

(۳) واژه (هاواری- آمان) به معنی طلب پناه دادن است.

(۴) واژه (هه‌واری- آمان) به معنی خانه و پناهگاه محافظت‌شده و آرام است. چون

هورامان منطقه‌ای است کوهستانی و امن.

(۵) به نظر محمدمین هورامی، واژه هورامان، از کلمه "ئورومون" استخراج شده است. صیدی شاعر هورامانی در شعرهای خود از کلمه "ئورومون" استفاده کرده است.

(۶) عده‌ای هم نظرشان این است که واژه "هورامان" از "ئورامهن" استخراج شده‌است که نام یکی از آهنگ‌های قدیمی کردی در دوران پیش از اسلام است. (۷) در فرهنگ "برهان قاطع" در مورد این واژه، نوشته شده که "ئورامان" به معنی خانه و پناهگاه سخت و محکم است. این واژه، از دو قسمت "ئورا" به معنی قلعه محکم و سخت و "مان" به معنی خانه و محل اقامت درست شده است.

(۸) تعدادی از صاحب‌نظران واژه هورامان را به "ههورنامای" بر می‌گردانند که به معنی بالا آمدن و صعود کردن است. چون هورامان هم مکانی سخت و مرتفع است که برای رسیدن به آن از هر طرف باید از ارتفاعات عبور کرد.

مناطق هورامان

اورامان منطقه‌ای یکپارچه نیست و تعدادی از روستاها و مناطق آن، به دلیل مرزهای قراردادی، از هم جدا شده‌اند. مناطق هورامان، بین دو کشور ایران و عراق تقسیم شده است. بخش اعظم اورامان در کردستان شرقی قرار دارد. درباره تاریخ منطقه هورامان منبع کاملی در دسترس نیست. پژوهش‌های اورامان‌شناسی از جنبه‌های زبان شناختی، باورشناختی و قوم‌شناسی، با کشف قباله‌های اورامان

کهن در سال‌های ۱۹۱۹-۱۹۱۳ به اوج خود رسید که خبر آن به سال ۱۹۱۳ میلادی از سوی پروفیسور ایلیس منس در نشریه مطالعات عصر هلنی منتشر شد.

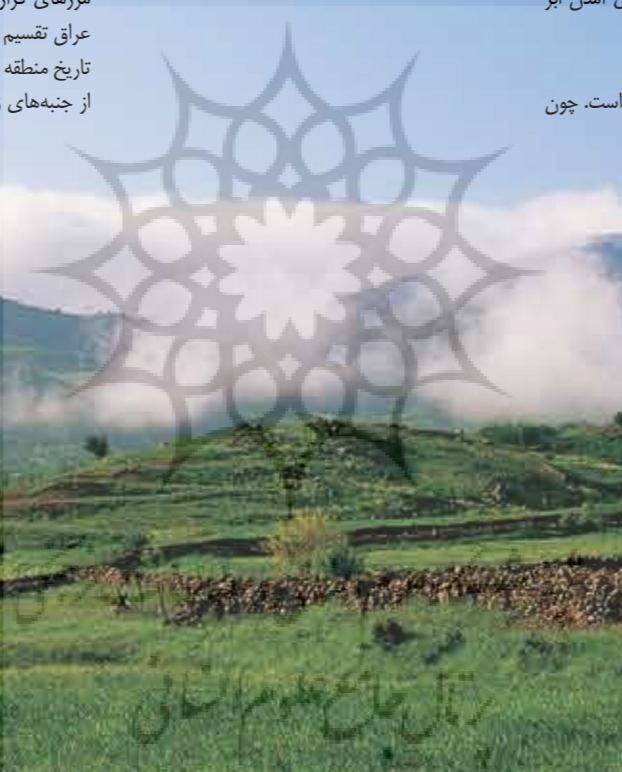
چگونگی کشف قباله‌های اورامان:

در این باره روایاتی چند در لابه لای منابع تاریخی و مآخذ زبان‌شناسی ثبت گردیده است:

روایت اول: پیش از جنگ جهانی اول، یکی از مریدان شیخ علاءالدین نقشبندی به نام صوفی عبدالله در روستای بیاره از قراء اورامان به شیخ اطلاع می‌دهد که بر تخته سنگی بر فراز قله کوهی در اورامان، نقش مردی را دیده است که تیری به‌دست دارد. به فرمان شیخ، صوفی مأمور می‌شود که پیرامون تخته سنگ مذکور تحقیق کند. جهت تیری که در دست مرد منقوش بر سنگ است، صوفی و همراهانش را به سوی غاری در آن حوالی رهنمون می‌شود. مریدان شیخ پس از کاوش در غار، کوزه‌های گلین و پر از ارزن می‌یابند که در میان ارزن سه طغری قباله باستانی اورامان کشف می‌شود.

روایت دوم: مؤلف تاریخ مردوخ درباره این قباله‌ها چنین می‌نویسد: «... چنانکه سه فقره اجاره‌نامه در سال ۱۳۲۸ هجری قمری سید حسین نامی از شیخ علاءالدین در نواحی اورامان در میان خمره پر ارزن پیدا کرده و بالاخره قباله‌های مذکور توسط پروفیسور براون به دست پروفیسور میس متخصص زبان یونانی رسیده ...»

روایت سوم: سی. جی. ادمنودز، کارگزار بریتانیا در عراق در کتابی با





یونسکو روستای اورامان را به عنوان قدیمی‌ترین دهکده جهان معرفی کرده است

اورامان است. مسیر این بهشت از سوی جاده سنندج به مریوان از سه راهی حزب‌الله پس از گذر از دزلی با جاده پر پیچ و خم تا رسیدن به پای گردنه ژالانه امتداد می‌یابد. جاده‌ای پر از گل و گیاه و سبزه که شاید اگر در اردیبهشت گذرتان به آن‌جا بیفتد هرگز توان حرکت در پاهاتان ایجاد نشود؛ چرا که چشم‌انداز رویایی جاده به حدی چشم نواز و زیباست که هیچ سخنی یارای توصیف این سرزمین را نتواند.

خانه‌های روستا از سنگ و به صورت خشکه‌چین و بدون ملات ساخته شده‌اند و پلکانی کوهستانی را ایجاد کرده که در زیر هر پله مردمانی مهمان‌دوست جای گرفته‌اند. این معماری و سرسبزی منطقه، رویای پله‌هایی به سمت بهشت را متصور می‌کند. این‌جا پشت بام هر خانه، حیاط خانه‌ای دیگر است. روستایی با قدمت چند صد ساله، با فرهنگ و آدابی که یادگار دوران زرتشت است. آیین اهوراستایی هنوز در حافظه تاریخی برخاسته از نیاکان مردم این منطقه جای دارد و آن را پاس می‌دارند. جمعیت و تعداد سکنه قابل توجه آن نشانگر اهمیت منطقه از زمان ساسانی است. پوشاک مردم کردی است. پوشاکی که آمیزه‌ای از رنگ و نقش است. زیباترین رنگ‌های دنیا را در کنار هم این‌جا می‌توان دید. مردان کرد اورامانی چوخه، پانتول، ملکی شال، دستار، فرنجه و کله بال و زنان آن جانی، کلنجه، شال، کلاه و کله می‌پوشند. این لباس‌ها با زیورآلات مختلف تزئین شده‌اند و رنگارنگ هستند، رنگ‌هایی همخوان با طبیعت.

ساخت پای افزار "گیوه" یا "گلاش" شهرتی جهانی دارد. جولایی و بافت پارچه و انواع منسوجات مانند بوزو، جاجیم، بر بوشمین، موج، جوراب، دستکش، زنگال

منابع و ماخذ:

۱. ماهانه کردی رامان، شماره ۶۴، آوریل ۲۰۰۱، ترجمه مقاله هورامان نوشته عطف محمد شریف.
۲. روزنامه همشهری، ۲۰ مرداد ۱۳۹۹، مقاله‌های کهن اورامان نوشته سوران کردستانی.
۳. مشاهدات و تحقیق نگارنده در چند سفر به منطقه.

عنوان "کردها، ترک‌ها و عرب‌ها" چگونگی کشف قباله‌های اورامان را چنین می‌گوید: «سه قباله نوشته‌شده بر پوست اهو که دو تای آن به زبان یونانی و سومی به زبان پارتی بوده، دکتر سعیدخان کردستانی در سال ۱۹۱۳ به انگلستان آورد و مدتی بعد موزه بریتانیا آن‌ها را از وی خریداری کرد. به گفته دکتر سعیدخان، این قباله‌ها در غاری واقع در کوهی در نزدیکی شهر اورامان پیدا شده است در حالی که در کوزه‌های در بسته نگهداری می‌شده‌اند.»

ارزش و اهمیت قباله‌های کهن اورامان

آیین‌ها و باورهای کهن: در قباله‌های سه‌گانه اورامان، مجموعه‌ای از واژگان و اسامی اشخاص به چشم می‌خورد که از آیین‌ها و اعتقادات باستانی دامنه‌نشینان رشته‌کوه زاگرس نشأت گرفته است. حتی برخی از نام‌های افراد در قباله‌ها، هم‌اکنون در میان کردها رایج و بر سر زبان‌هاست که نشانگر عصر مهرپرستی در میان ساکنان اورامان، کردها و سایر ایرانیان است. در لابه‌لای این واژگان، نشانه‌های آیین میترائیسم آشکار است.

زبان و رسم الخط: بر اساس قباله سوم، در دو هزار و اندی سال پیش در میان نیاکان کردهای امروزی نوعی رسم‌الخط ویژه رایج بوده که این خط با الفبای آرامی نوشته شده است. زبان‌شناسانی که برای نخستین بار قباله مزبور را قرائت کرده‌اند، زبان متن قباله سوم را به کردی امروز نزدیک‌تر می‌دانند. اما متأسفانه از آن جایی که بر زبان کردی مسلط نبوده‌اند زبان قباله را پهلوی اشکانی عنوان کرده‌اند.

مناسبات کهن اقتصادی، اجتماعی و حقوقی در اورامان: این اسناد نشان می‌دهد که در آن زمان در میان ساکنان اورامانات روابط حقوقی منسجمی برقرار بوده است و به منظور اجاره کردن تاکستان، قراردادی در برابر شاهدان تنظیم شده و نماینده حکومت آن را تأیید و مهر کرده است. اهمیت مناسبات کشاورزی و آباد ساختن زمین در آن روزگار و اداره نمودن قطعه زمین کشاورزی به قدری مهم بوده که اگر اجاره‌گیرنده قادر به فعالیت بر روی زمین نمی‌بود و محصول زمین از بین می‌رفت، می‌بایست تاوان و غرامت سنگینی بابت این قصور، به صاحب زمین و فرمانروا می‌پرداخت.

بازتاب روابط کهن اجتماعی و اطلاعات تاریخی در قباله‌ها: این اسناد از این منظر، بسیاری از ابهامات و نادانسته‌های تاریخی سرزمین قوم کرد و فلات ایران را هویدا می‌سازد. برای نمونه این قباله‌ها اطلاعاتی درباره فرمانروایی یونانی‌ها در این سرزمین و نیز تأثیر این فرهنگ بر مردم و نحوه تقسیمات کشوری آن عصر در اورامان و نواحی اطراف آن را در بر دارد.

لهجه

لهجه هورامی در زبان کردی "ماچو" و در ترکی "زازا" و در فارسی "گورانی" خوانده می‌شود. این زبان، زبان شعر دربار امیر اردلان و بابان سلیمانیه بود آن را صیقل یافته‌تر از دیگر لهجه‌های کردی می‌دانستند. امروزه قزلباش‌های ترکیه و کاکه‌ای‌های عراق و مردم هورامان ایران و ساکنان نواحی مرکزی زاگرس به این زبان تکلم می‌کنند.

لهجه هورامی در ادبیات کردی سبقه طولانی دارد. بخش اعظم ادبیات کردی شعر متأثر از سنت‌های قومی است که به صورت شفاهی منتقل شده است اما ادبیات مکتوبی هم هست که قدمت آن زیاد است. مثلاً در سده دوازدهم میلادی در سلیمانیه پوستی پیدا شد که بر آن ابیاتی به اورامی مربوط به حمله عرب‌ها به ایران بوده است.

اورامان تخت؛ معروف‌ترین روستا در منطقه

و کلاه انواع دستبافت‌های این منطقه هستند. قارچ، کرفس، کنگر، ریواس، خوزه، پنیر، شیر، عسل، گردو و انجیر مواد غذایی این منطقه را تشکیل می‌دهند. پلو، "دوخو وا" یا آش دوغ، ساوار، گردول، ترخینه، دوختن یا آش گزنه، هتیمچه، رشته پلو، رشته رون، پرشین، شلغم ترش و کلانه، از غذاهای اورامانی است. اما دلیل دیگری به غیر از درمان و سیاحت در این منطقه برای سفر وجود دارد. میراث فرهنگی و کهن ایران‌زمین می‌تواند دلیلی برای کشش مسافران به سرزمین خورشید باشد. هخامنشیان و شکوه‌شان زبانزد و مایه افتخار ایرانیان است. اورامان غیر از آن که به سرسبزی و شگفت‌انگیزی معروف است به واسطه درآغوش گرفتن پیرشالیار و دیگر اماکن زیارتی شهره عام و خاص است به‌طوری که در نیمه بهمن ماه بسیاری از گردشگران از داخل و خارج کشور به این روستا سفر می‌کنند تا در اجرای مراسم سنتی این پیر شرکت کنند. یونسکو نیز این روستا را به‌عنوان قدیمی‌ترین دهکده جهان معرفی کرده است.



انسانی و مطالعات فرهنگی